

УДК 811.161.2'373.7-11

СИНЕРГІЯ КОНЦЕПТУ «ДУХ» ТА СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ АРЕАЛЬНОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Марія ФЕНКО (Луцьк, Україна)

e-mail: maria_fenko@ukr.net ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2000-2348>

Зоряна МАЦЮК (Луцьк, Україна)

e-mail: Zoriana_Matsiuk@ukr.net; ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7915-742X>

ФЕНКО Марія, МАЦЮК Зоряна. СИНЕРГІЯ КОНЦЕПТУ «ДУХ» ТА СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ АРЕАЛЬНОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ

У статті застосовано синергетичний погляд на дослідження фразеологічного рівня мовної системи, оскільки у фраземі утворюється так-звана синергія: взаємодія енергії та змісту зі сторони автора + енергії та змісту зі сторони читача (слухача) + енергії зовнішнього середовища (соціально-культурний контекст, час). Увагу акцентовано на синергетичній інтерпретації концепту «дух». Зокрема, обґрунтовано вплив флуктуацій на зміну семантичних полюсів концепту «дух» у процесі еволюції фразеосистеми від прадавніх часів до сучасності під впливом низки факторів.

Ключові слова: синергетика, синергетична парадигма, фразема, ідіома, концепт, еволюція, історико-міфологічна інтерпретація.

FENKO Mariia, MATSIUK Zoriana. SYNERGY OF THE CONCEPT OF "SPIRIT" AND SOCIO-CULTURAL CONTEXT IN LOCAL PHRASEOLOGY

The article applies synergetic views on the study of the language system. The peculiarity of the synergetic paradigm is that it follows a multidimensional study of objects and systems, because synergy, as a phenomenon of the postnonclassical picture of the world, makes sure that you can create a single, universal methodological approach to the study of the phenomena of the world around us and the inner nature of man. In the field of synergetic research are open, nonlinear, dissipative, dynamic systems that evolve to a more advanced form of organization. The object of a scientific search we choose areal phrases, since these are complex units with the help of which the interaction between a person and the environment takes place. From the standpoint of synergetics, a phrase does not exist in isolation, but in accordance with the constantly changing social context. Thus, a so-called synergy is formed in the phrase: the interaction of energy and content on the part of the author + energy and content on the part of the reader (listener) + energy of the external environment (socio-cultural context, time). A significant role in the study of a phraseological unit is its structure, which is thought to be a stable state of the system and capable of moving in space and changing in it. So, an idiom is not a linear order of linguistic elements, but a complex, hierarchically organized representation of a certain substantive integrity. Attention is focused on the fact that the phraseological composition of the language is the most dynamic system in which the ideas of the ethnos about the world are stored and transmitted, the cultural, historical and mythological interpretation of reality takes place. An appeal to the synergetic interpretation of the concept of "spirit", implemented in the areal phraseology of the Ukrainian language we consider as an important one. The concept of "spirit" - one of the key concepts of different cultures and peoples - is the primary basis (source) of all life on Earth. The article substantiates the influence of fluctuations on the change of semantic poles of the concept "spirit" in the process of evolution of the phrase system from ancient times to modern times under the influence of a number of factors.

Key words: synergetics, synergetic paradigm, phrase, idiom, concept, evolution, historical and mythological interpretation.

Постнекласична картина світу ґрунтована насамперед на синергетиці як міждисциплінарній взаємодії наукових напрямів, у межах яких досліджують закономірності, умови та власне процеси переходу від хаосу до впорядкованості (тобто самоорганізація під впливом внутрішніх чинників). Самоорганізація мислиться як безперервні якісні зміни та модифікації системи в певних умовах. Важливо акцентувати, що такі процеси відбуваються за рахунок низки стимулів і внутрішньої синергії (взаємодія компонентів) системи. Самоорганізація – це еволюція системи.

Для детального опису процесу самоорганізації С. П. Курдюмов використовує терміни тріади, запозичені у Дарвіна: спадковість, змінність і (природний) відбір [8]. Спадковість полягає в запозиченні розвитку системи відповідно до досвіду минулого. Таку взаємозалежність прийнято ідентифікувати як пам'ять системи. Однак зауважують, що збереження та накопичення інформації в пам'яті відбувається нелінійно і супроводжується такими станами як впорядкованість і хаос. Система може мати і безкінечну, і обмежену пам'ять, наприклад, рух планет у сонячній системі всесвіту – це безкінечна пам'ять (процеси неживого світу); усі інші реальні системи характеризовані часово обмеженою пам'яттю [8]. Змінність – постійна присутність факторів випадковості та невизначеності. Постійна емоція системи зумовлена впливом випадкових елементів, у результаті чого система зазнає значних якісних змін. Відбір полягає в існуванні опозиційних тенденцій щодо напрямків еволюції системи. Як зауважує І. О. Герман і В. А. Піщальникова, «один із факторів розвитку мови – протилежність між збереження мови в природньому стані для комунікації та спрямування мови до більш чіткої реалізації в ній мислення» [5, с. 8]. Однак не завжди сильна тенденція розвитку є визначальною, оскільки з погляду синергетики, навіть незначний вплив випадковості може змінити еволюційний поступ системи.

Отже, синергетика, будучи центром постнекласичної картини світу, пропонує новий погляд на дослідження відкритих, дисипативних, нелінійних систем. Особливість синергетичної парадигми полягає в тому, щоб застосовувати багатоаспектне вивчення об'єктів і систем.

Саме синергетика як феномен постнекласичної картини світу дає впевненість у тому, що можна створити єдиний універсальний методологічний підхід до дослідження явищ навколишнього світу. Синергетика становить точку перетину точних, природничих і гуманітарних дисциплін, акумулює знання всіх наукових напрямів, саме тому її специфіка полягає в аналізі явищ природи як «єдності». У полі синергетичних досліджень перебувають відкриті, нелінійні, дисипативні, динамічні системи, що еволюціонують до більш досконалої форми організації. Варто зауважити, що Людина і Всесвіт наділені означеними характеристиками і мислимі як відкриті, динамічні системи, що перебувають у стані постійного розвитку, тому сфера досліджень синергетики містить об'єкти і природничих, і гуманітарних наук.

Вагомим для синергетики є той факт, що більшість систем, які оточують людину, є відкритими та дисипативними, тобто здатними постійно взаємодіяти і обмінюватися із зовнішнім світом енергією, інформацією, імпульсами тощо. За рахунок механізму дисипації досягається становлення нового порядку та остаточне руйнування залишків старого.

Водночас дисипативність і відкритість системи робить її вразливою до зовнішніх впливів – флуктуацій. Термін флуктуація вперше був застосований у фізиці на позначення випадкових відхилень якоїсь величини від її середнього значення [16, с. 609]. «Певний вплив і флуктуації настільки сильні, що організація системи їх не витримує та стає нестійкою» [14, с. 15–16]. У теорії синергетики випадковостям відведено ключову роль, будь-яка з флуктуацій залежно від обставин може стати домінантною і вирішити шлях еволюційного розвитку системи. «Накопичення чи зменшення зовнішніх впливів не залежить від системи, тому передбачити її долю неможливо. Випадковість може спрямувати її і на знищення, і на новий розвиток» [14, с. 16]. Із синергетичного погляду випадковість близька з такими поняттями як спонтанність, незалежність, свобода, неоднорідність, хаотичність. Така особливість найкраще представлена в концепті, реалізованого в фразеологічних одиницях. Адже фразеологічні одиниці найбільш піддані стороннім впливам і в їх створенні та функційності вагому роль відіграє випадковість – точка біфуркації. Біфуркація – акт спонтанного, зовнішньо невмотивованого, а тому непередбачуваного поділу початково однорідного матеріалу, процесу, події. Точка біфуркації – це як переломний момент, що свідчить про порушення стабільності системи та якісні зміни через хаос.

Об'єктом наукового пошуку обираємо ареальні фраземи, оскільки це складні одиниці за допомогою яких відбувається взаємодія людини й оточення. З позицій синергетики фразема не існує ізольовано, а співвідносно з постійно змінним соціальним контекстом. Таким чином у тексті утворюється так-звана синергія: взаємодія енергії та змісту зі сторони автора + енергії та змісту зі сторони читача (слухача) + енергії зовнішнього середовища (соціально-культурний контекст, час). Вагому роль під час дослідження фразеологізму має його структура, яка мислиться як стійкий стан системи здатний переміщатися в просторі та змінюватись у ньому. Отже, ідіома – це не лінійна порядковість мовних елементів, а складна, ієрархічно організована репрезентація певної змістової цілісності.

Фразема виражає мисленнєву, чуттєву і психічну діяльність людини та виходить за межі прямої семантики. Вона формується під впливом низки екстралінгвістичних факторів, таких як: знання про світ, ціннісні орієнтири, мета адресата і подібне, без яких неможливе цілісне розуміння фраземи, тобто набуває додаткового змістового навантаження через синергетично зумовлений вплив зовнішніх чинників. Основним згустком синергії слова, психології, історії, традиції, вірувань тощо вважаємо *концепт*. Досі не існує однозначного потрактування цього поняття. М. Алефіренко пропонує розглядати концепт (утілений у культурно-маркованому мовному знакові) як надзвичайно синергетичний, оскільки зміст концепту підсилюється енергетикою звукового складу слова, узагальненого образу предмета, дискурсу, досвіду і под. [1, с. 163]. Зміст концепту містить результати різного типу розумової діяльності, а також безпосередньо сенсорні, моторні, емоційні переживання в часовій ретроспективі [1, с. 163].

Настільки складна структура концепту призводить до неоднозначної його інтерпретації в ареальному просторі. Дослідник В. Белянін [2] підкреслює роль «емоційно-змістової домінанти», зумовленої когнітивними та емоційними спрямуваннями особистості, які знаходять свою реалізацію в тексті. Найбільш точно та однозначно зміст концепту розуміє та особа, яка найбільш психологічно подібна до автора (народу).

Відомо, що кодам культури здебільшого властивий ізоморфізм: у кожній культурі існує весь перерахований спектр кодів, однак не всі елементи цих кодів ізофункційні. Пошук специфічних елементів, які вирізняють той чи той код культури, дає змогу вказати на особливості культури, відображеної в мисленні народу. Культурна цінність, закладена у фраземах, містить інформацію про навколишню дійсність певного етнічного хронотипу, особливості виникнення у свідомості особи системи образів, що стали основою фразеологічної номінації та синергію окремих особливостей у сталому висловлюванні – фраземі. На основі цього в мовознавстві сформувався погляд на фразеологічний склад мови як на найбільш динамічну систему, де в усталеній формі зберігаються й транлююються уявлення етносу про світ, культурна та історико-міфологічна інтеріоризація дійсності, внутрішнього рефлексивного досвіду народу. У зв'язку з цим дослідження ареальної фразеології є одним зі шляхів, що дає змогу виявити народну специфіку української мови.

Вагомим вважаємо звернення до синергетичної інтепретації концепту «дух», реалізованому в ареальній фразеології української мови. Мета статті полягає в обґрунтуванні впливу флуктуацій на зміну семантичних полюсів концепту «дух» у процесі еволюції фразеосистеми від прадавніх часів до сучасності під впливом низки факторів.

Концепт «дух» – один із ключових концептів різних культур і народів, оскільки «дух» – це першооснова (першопочаток) усього живого на Землі.

У вітчизняному та зарубіжному мовознавстві наявна низка праць, у яких об'єктом вивчення виокремлено дух: О. Селіванової, М. Скаб, В. Маслової, О. Шмельова та Т. Булигіної, О. Урисон та ін. Хоча, здебільшого фахівці досліджують означений концепт у єдності з концептом «душа», який аналогічно відображає внутрішній світ людини, виокремлюючи спільні та відмінні риси, характерні для української мовної картини світу.

Уявлення про дух – дуже прадавнє, адже існувало, ймовірно, ще в епоху архаїчних релігійних форм фетишизму, тотемізму, анімізму тощо. Ще в античній філософії «дух» (лат. *animus* – образ думок, дух; *anima* – животворний дух, життєва сила; *spiritus* – подих, дух, життя) – універсальний концепт, у якого присутній цілий спектр значень: безплотна надзвичайна істота, частка божества в людині, яка домінує над душею й тілом, внутрішня (моральна) сила, істинний зміст тощо [15, с. 322].

Як стверджував Й. Гете, «життя – це любов, а життя життя – дух». За християнськими уявленнями, «Бог є дух», тобто внутрішня сила землі та світу, світовий дух без якого немислиме життя. Дух є наскрізною проблемою всієї історії філософії. У Платона дух – це «світова душа»; у давньогрецькій філософії дух тлумачили не як надприродну істоту, а як складник буття і визначали чи то як «пневму» (життєву силу), чи як «нус» (інтелектуальне начало); Плотін ототожнював його із Логосом, Софією, духовним життям; у Аристотеля це – вищий інтелектуальний реєстр душі, для античних матеріалістів – розумна частина душі [9, с. 332; 10, с. 177].

Філософське поняття духу, як протилежного природі, склалося в період романтики й іdealізму. Важливо, що у Гегеля, «дух мислиться як велетенський знак інтеграла, що з'єднує небо і землю, добро і зло». Дух і душа, як вважає Клагес, перебувають у постійній опозиції, хоча душа (як поняття життєвої енергії людини) – носій духу, що живить її сили. Водночас дух зберігає та захищає життя, підносить, вдосконалює (одухотворює) тілесну діяльність. Синергія філософських поглядів і християнського віровчення знайшла втілення у фраземах: *дух спустити* – померти [3, с. 53]; *дэха дбти* – побити [3, с. 53]; *нечэсты́й дух* – неспокійний [3, с. 53]; *визівнути духа* – померти [6, с. 65]; *дух вийшов* – померти [6, с. 65]; *духу пускатися* – помирати [6, с. 65]; *за божим духом жити* – бідна людина [6, с. 65]; *за духом святым (Божим) 'без їжі'* [7, с. 61]; *Богу духа дати 'померти'* [17, с. 71]; *дух спустити 'померти'* [17, с. 83]; *духу пустити* – померти [18, с. 195]; *уже в три духи дише* – дуже близький до

смерті [18, с. 195]; *жи'ве за 'божим 'духом* 'дуже близький до смерті' [11, с. 461]; *'важким 'духом 'дише* 'передчуття смерті' [11, с. 460]; *ос'тан':ім 'духом 'дихати* 'передчуття смерті' [11, с. 461].

З погляду філософії дух – потенціал творчої активності, того переходу від стану речей до стану ідей (і навпаки), що постійно здійснюється всередині діяльності. Дух характеризує самоздійснення суб'єкта, його можливість відтворювати себе у предметному світі та розпредмечувати цей світ через творчу особистість [19, с. 177], наприклад: *шеп'тати як дух* – дуже тихо говорити [3, с. 53], *бабу гріє не кожух, а веселий теплий дух* – потреба у спілкуванні [6, с. 15]; *як не нагріє дух, то не нагріє і кожух* – про стару німечку людину [6, с. 65]; *вербові дрова, козиний кожух, то й вилізе пара і дух* – не пощастить [6, с. 62].

У словнику В. Даля пропонувано такі дефініції, що відобразили когнітивно-психологічні та емоційно-онтологічні кореляції, властиві українській національній свідомості: «дух – безтілесна істота; мешканець нематеріального світу; безтілесний житель невідомої нам духовної сфери». З погляду гуманізму, душа – це те, що дає життя плоті, а дух – вища іскра Божества, тобто людина наділена розумом і волею, або ж прагненням до небесного. Такі когнітивно-психологічні фуктуації мали вплив на формування фразеологізмів, наприклад: *ань єдин твбрий дух* – зовсім нікого нема [3, с. 53]; *ані жывуго дѣха* – зовсім нікого нема [3, с. 53]; *ани жывого духа 'зовсім нікого'* [17, с. 83].

«Словник української мови» в 11 тт. подає значення слова «дух» як «психічні здібності, свідомість, мислення. Досягнення людського духу. // У матеріалістичній філософії і психології – мислення, свідомість як особлива властивість високоорганізованої матерії, вищий продукт її. // В ідеалістичній філософії – нематеріальне начало, яке лежить ніби в основі всіх речей і явищ і є первинним щодо матерії» [16, с. 442–444]. Сучасні словники фіксують визначення концепта «дух» таким чином: «Дух – 1. Психічні здібності, свідомість, мислення. 2. Внутрішній стан, моральна сила людини, колективу. 3. Основний напрямок, характерні властивості, зміст всього. 4. За міфологічним і релігійним уявленням: безтілесна, надприродна істота (добро або зло), яка бере участь у житті природи і людини» [16, с. 455].

Щодо перших двох інтерпретацій концепту «дух», то така семантика вмотивована генезисом людських уявлень про ідеальну людину, яка не лише фізично досконала, однак і духовно багата. Як стверджує С. І. Ожегов [13]: «дух – це свідомість, мислення, психічні здібності, початок, що визначає поведінку, дії». Такі погляди знайшли втілення в народній мудрості: *одним духом дихати* – дотримуватися спільних поглядів [6, с. 65]; *що було духу* – інтенсивно [6, с. 65]; *л'у'дина 'духу* 'смілива людина' [11, с. 392]; *не 'падаї' 'духом* 'підтримка у якихось негараздах' [11, с. 381]; *в зд'равім 'т'іл'і зд'равий дух* 'здорова людина' [12].

Якщо ж поглянути на «дух» у ракурсі «центру Всесвіту», «змісту всього», то спостерігаємо синергетичне злиття флуктуацій надприродного та наукових поглядів на світ і його життєвий цикл. Глибоко віруючий народ, який жив в оточенні низки табу, релігійних догм, національних традицій тощо, досягнувши у своєму розвитку точки біфуркації, намагається по-новому інтерпретувати все, що його оточує. І змінює полюс власних поглядів з того, що «дане Богом або іншою вищою силою», а як те, що створене самою людиною, наприклад: *в'ід 'духа с'в'а'того* 'про дівчину/жінку, яка завагітніла та приховує батька дитини' [11, с. 295]; *залетіти од святого духа* – невідомо від кого завагітніти [18, с. 195].

Найбільш поширеним вважають тлумачення концепту «дух», яке побутує в релігії та міфології, тобто: «безтілесна надприродна істота». Адже, за ключовими положеннями синергетики, спочатку був хаос. Хаос – це не кінець існування, а початок нового життя. Дух – безтілесна істота, яка впливає на життя людини. Духи – це переважно невидимі надприродні явища, які іноді можуть показуватися людині в образах Домовика, Русалки, Мавки, Водяника тощо. Вони можуть творити і добро, і зло, а тому різним Духам наші пращури приносили жертви, щоб задобрити їх і відвернути від себе небажаний вплив [4, с. 168].

Проаналізувавши наведені приклади, спостерігаємо певну амбівалентність, нечіткість і розмитість репрезентації дефініцій досліджуваного концепту. Народна свідомість, прагнучи

до уніфікації й однотипності тлумачень основних життєвих позицій, у лаконічній формі втілює цілу епоху еволюції, зміну поглядів, розвиток світу та людини загалом, а також враховує аспект мовної реалізації і пов'язаних із цим особистісних асоціативно-образних трансформацій та репрезентації концепту «дух» в цілісній мовній картині світу народу й особистості.

Функційність означених концептуальних синергетичних інтерпретацій «духу» характеризується особливим стилістичним полем, багатозначністю і невизначеністю семантичних кордонів, наявністю специфічних асоціативних конотацій, що втілює специфіку художнього бачення світу носіїв мови в єдності з «світовим духом» і кожного разу створює особливу концептуально-семантичну модель концепту «дух».

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Алефиренко Н. Ф. Лингвокультурология. Ценностно-смысловое пространство языка / Н. Ф. Алефиренко. – М.: ФЛИНТА, 2010. – 288 с.
2. Белянин В. П. Психолінгвістика: учебник / В. П. Белянин. – М.: ФЛИНТА: МПСИ, 2003. – 232 с.
3. Вархол Н. та ін. Фразеологічний словник лемківських говірок Східної Словаччини / Н. Вархол, А. Івченко. – Братислава: Словацьке педагогічне вид-во; Пряшів: Відділ української літератури, 1990. – 160 с.
4. Войтович В. М. Українська міфологія / В. М. Войтович. – К.: Либідь, 2002. – 662 с.
5. Герман И. А. и др. Введение в лингвосинергетику: монография / И. А. Герман, В. А. Пищальникова. – Барнаул: Изд-во Алт. ун-та, 1999. – 130 с.
6. Доброльожа Г. М. Фразеологічний словник говірок Житомирщини / Г. М. Доброльожа. – Житомир: ПП Туловський, 2010. – 404 с.
7. Кірілкова Н. В. Словник волинських фразеологізмів / Н. В. Кірілкова. – Рівне; Острогоз: «Остроз. акад.», 2013. – 192 с.
8. Курдюмов С. П. Концепция самоорганизации. Синергетика общие положения / С. П. Курдюмов. URL: <http://spkurdyumov.ru/what/konceptsiya-satoorgniracii-sinergetikaobshhie-polozheniya/>
9. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка / Д. С. Лихачев // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: Антология. – М., 1997. – С. 280–287.
10. Матезиус В. О Лингвистической характерологии / В. Матезиус // Язык и наука конца XX века. – М., 1995.
11. Мацюк З. С. Що сільце, то нове слівце: слов. фразеологізмів Західного Полісся / З. С. Мацюк. – Луцьк: Вежа-Друк, 2013. – 476 с.
12. Мацюк З. С. Из народа не викинеш: діалектний словник фразеологізмів / З. С. Мацюк. – Луцьк: РВВ «Вежа», 2006. – 134 с.
13. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М., 1995.
14. Пиотровский Р. Г. Лингвистическая синергетика: исходные положения, первые результаты, перспективы / Р. Г. Пиотровский. – СПб.: Филол. фак. СПбГУ, 2006. – 216 с.
15. Религиоведение / Энциклопедический словарь. – М.: Академический Проспект, 2006. – 1256 с.
16. Словник української мови: в 11 томах / за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970–1980. – Т. 10, 1979. – С. 609.
17. Ступінська Г. Ф. та ін. Фразеологічний словник лемківських говірок / Г. Ф. Ступінська, Я. В. Битківська. – Тернопіль: Навч. кн. – Богдан, 2012.
18. Ужченко В. Д. та ін. Фразеологічно-паремійний словник Східної Слобожанщини XIX століття / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко, Н. О. Барвіна. – Луганськ: ЛНУ ім. Тараса Шевченка, 2013. – 288 с.
19. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук; НАН України Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди. – К.: Абрис, 2002. – 742 с.

REFERENCES

1. Alefyrenko, N.F. (2010). *Lynhvokulturolohiya. Tsennostno-smyslovoe prostranstvo yazyka: ucheb. Posobyie* [Linguoculturology. Value-meaning space of the language]. – М.: FLYNTA.
2. Belianyn, V. P. (2003). *Psyhholynhvystyka: uchebnyk* [Psycholinguistics]. – М.: FLYNTA: MPSYs.
3. Varkhol, N., Ivchenko, A. (1990). *Frazeolohichniy slovnyk lemkiivskyykh hovirok Skhidnoi Slovachchyny* [Phraseological Dictionary of the Lemko Dialects of Eastern Slovakia], Bratislava: Slovatske pedahohichne vyd-vo; Priashiv: Viddil ukrainskoi literatury.
4. Voitovych, V. M. (2002). *Ukrainska mifolohiia* [Ukrainian Mythology], Kyiv: Lybid.
5. Herman, Y.A. (1999). *Vvedenye v lynhvosynerhetyku: monohrafyia* [Introduction to the linguosynergetics]. – Barnaul: Yzd-vo Alt. un-ta.
6. Dobrolozha, H.M. (2010). *Frazeolohichniy slovnyk hovirok Zhytomyrshchyny* [Dictionary of Dialects of Zhytomyrshchyna], Zhytomyr: PP Tulovskyyi.
7. Kirilkova, N.V. (2013). *Slovnyk volynskyykh frazeolohizmiv* [Dictionary of Volyn Phraseologisms], Rivne; Ostroh: [„Ostroz. akad.”].
8. Курдюмов С. П. Концепция самоорганизации. Синергетика общие положения / С. П. Курдюмов. URL: <http://spkurdyumov.ru/what/konceptsiya-satoorgniracii-sinergetikaobshhie-polozheniya/>
9. Lykhachev, D.S. (1997). *Kontseptosfera russkoho yazyka* [Russian language conception] // *Russkaia slovesnost. Ot teoryi slovesnosti k strukture teksta: Antolohiia*. – Moscow. S. 280–287.

10. Matezyus, V.O. (1995). *Lynhvystycheskoi kharakterolohyy* [About linguistic characterology] // *Yazyk y nauka kontsa XX veka*. Moscow.
11. Matsiuk, Z. (2013). *Shcho siltse, tonove slivse : slovnyk frazeolohizmiv Zakhidnoho Polissia* [Words Differ in Different Villages: Phraseological Dictionary of Western Polissia], Lutsk: Vezha-Druk.
12. Matsiuk, Z. (2006). *One Can't Throw from the People: Dialect Dictionary of Phraseological Units*. Lutsk. Lutsk, EPD (RVV) «Vezha».
13. Ozhehov, S.Y. (1995). *Tolkovy slovar russkoho yazyka* [Translating dictionary of the russian language] Moscow.
14. Pyotrovskiy, R.H. (2006). *Lynhvystycheskaia synerhetyka : yskhodnye polozheniya, pervye rezultaty, perspektyvy* [Linguistic synergy: initial positions, first results, future]. St. Petersburg. : Fylof. fak.
15. *Relyhyovedenye*, (2006). / *Entsyklopedychesky slovar* [Encyclopedic dictionary]. Moscow : Akademicheskyy Prospekt.
16. *Slovnnyk ukrainskoi movy: v 11 tomakh, (1970-1980)*. [Dictionary of ukrainian language in 11 volumes] / AN URSR. Instytut movoznavstva; za red. I.K. Bilodida. Kyiv: Naukova dumka. Tom 10.
17. Stupinska, H.F., Bytkivska, Ya.V. (2012). *Frazeolohichni slovnyk lemkiivskykh hovirok* [Phraseological Dictionary of the Lemko Dialects], Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan.
18. Uzhchenko, V.D. (2013). *Frazeolohichno-paremiiny slovnyk Skhidnoi Slobozhanshchyny KhKh stolittia* [Phraseologically-Variable Dictionary of Eastern Slobozhanshchina of the XIX Century]. Luhansk.
19. *Filosofskiy entsyklopedychniy slovnyk*, (2002). [Philosophical encyclopedic dictionary] / V.I. Shynkaruk; NAN Ukrainy Instytut filosofii im. H.S. Skovorody. Kyiv. : Abrys.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Фенко Марія – кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології та методики початкової освіти факультету педагогічної освіти та соціальної роботи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Наукові інтереси: синергетична парадигма української мови.

Мацюк Зоряна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології та методики початкової освіти факультету педагогічної освіти та соціальної роботи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Наукові інтереси: ареальна фразеологія, фразеологія Західного Полісся.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Mariia Fenko – Ph. D. in Philology, Assistant Professor of the Department of Philology and Methodology of Primary Education, Lesya Ukrainka Eastern European National University.

Scientific interests: Synergetic paradigm of the Ukrainian Language.

Zoriana Matsiuk – Ph. D. in Philology, Assistant Professor of the Department of Philology and Methodology of Primary Education, Lesya Ukrainka Eastern European National University.

Scientific interests: Local phraseology, phraseology of Western Polessia.

УДК 81'23

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ ТА ПСИХОПОЕТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ ПОНЯТТЯ "ЦІННОСТІ СУСПІЛЬСТВА"

Ірина ЧЕРНИШЕНКО (Кропивницький, Україна)

e-mail: chernyshenko.iryana@gmail.com

Сергій МИХИДА (Кропивницький, Україна)

e-mail: smikhida50@gmail.com

ЧЕРНИШЕНКО Ірина, МИХИДА Сергій. ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ ТА ПСИХОПОЕТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ ПОНЯТТЯ "ЦІННОСТІ СУСПІЛЬСТВА"

Стаття присвячена розгляду теоретичних підходів до поняття «цінності суспільства» у філософському, соціологічному та лінгвістичному дискурсах. Це зроблено з метою подальшого дослідження способів вербалізації цінностей та їх ролі у формуванні мовної особистості. Зазначається, що цінності виражаються ціннісною свідомістю. Діяльність теоретика в цій сфері є не що інше як пізнання цінностей свого суспільства, чітке вираження та обґрунтування його ціннісних вимог. Це можуть зробити засновники і реформатори релігій, соціальні мислителі, політичні діячі, письменники. Щодо письменників, то саме вони формують ціннісні орієнтації суспільства, а вчені-лінгвісти та літературознавці здатні дати опис цінностей, який складається з тверджень, стосовно яких можлива перевірка на істинність чи хибність. Цінності завжди існують як упорядкована система, яка є найважливішою складовою культури. У статті розглянуто два основних підходи до визначення поняття «цінність» – предметний та підхід "відносин значимості". Крім того досліджуються функції, які виконують цінності у житті суспільства. Цінності – це конструктивні принципи побудови суспільства, це таке співвідношення між частинами суспільства, яке забезпечує його успішне функціонування. У цьому функціонуванні цінності виконують інтегруючу, регулюючу, ідентифікаційну функції та виступають у ролі стандартів для вибору людської дії. Без цінностей неможлива онтологія будь-якого суспільства. Ціннісні уявлення входять як складова частина до механізму дії суспільних законів. Цінності існують як реальність, об'єктивна відносно окремих індивідів. Це начебто ідеальний план реально існуючого суспільства, який виявляється надзвичайно дієвим, не діючи безпосередньо. Первинно ціннісна свідомість формується на духовно-практичному рівні. Ця ціннісна реальність закріплюється на рівні мови, а саме в мовленні окремої мовної особистості на рівні її мегатексту. Вони фіксуються у значенні слів та синтаксичних одиниць, у фразеологізмах,